

Analiza oružja Svetih ratnika na freskama u manastiru Manasija

Cilj ovog rada bio je da upoređivanjem predstava oružja na freskama manastira Manasije iz XIV veka sa oružjem iz vremena gradnje manastira, utvrdimo da li je oružje koje je predstavljeno na freskama bilo korišćeno u vreme gradnje manastira i u kojoj zemlji su se proizvodili primerci takvog oružja. Za proučavanje srednjovekovnog oružja koriste se tri vrste izvora: materijalni – artefakti, pisani – istorijske knjige i likovni – freske. Vršena je komparacija mačeva, kopalja, strele, sablji i buzdovana na freskama sa istim tim vrstama oružja u formi artefakata kako bi se potvrdila ova pretpostavka. Komparativnom analogijom utvrđeno je da su mačevi, koplja i strele sa fresaka predstavljali oružje koje je korišćeno u Srbiji u doba nastanka manastira. Za sablju ostaje otvoreno pitanje jer je njena analogija konstatovana u vreme XVI veka, dok za buzdovane nismo pronašli identične primerke.

Uvod

Kult Svetih ratnika potiče iz najranijih vekova hrišćanstva. Većina Svetih ratnika su bili stvarne (istorijske) ličnosti iz vremena Rimskog carstva, koje su svoju veru dokazali hrabrošću i odanošću Hristovom učenju. Međutim, o životima nekih od njih nema istorijskih podataka, sem onih koji se nalaze u hagiografijama. Prema hagiografijama neki od njih su se suprotstavljali mnogim vladarima rimskog sveta zbog čega su često bili mučeni i ubijani na najsuroviji način (Aleksić 1995). Ono što je interesantno za kult Svetih ratnika jeste činjenica da se njihove predstave prvi put zapažaju u istočnom hrišćanstvu u periodu VI i VII veka. Upravo u tom periodu vršena je invazija Arapa muslimana na vizantijske prostore. Da

bi se narod ohrabrio i da bi mu se ojačala vera, vladari su pribegavali slikanju što većeg broja fresaka svetih ratika u crkvama, kako bi podsetili narod na svetitelje koji su uvek spremni da ih zaštite (Marković 1995). Slična pojava se dešava i u Moravskoj Srbiji. Turci su napredovali ka Evropi, a Srbija im je bila prepreka na tom pohodu. Iz tog razloga se uočava prikaz mnogobrojnih fresaka ovih ratnika u manastirima Moravske Srbije (Marković 1995).

Postoji mogućnost da se oružje koje je sastavni deo kulta preslikavalo generacijski iz jednog manastira u drugi i da nije slikano po uzoru na primerke koji su korišćeni u periodu nastanka određenih manastira. Taj vid preslikavanja bi značio da oružje na freskama može da bude preslikavano iz perioda antike kada su živeli Sveti ratnici, iz vremena kada je kult nastao ili iz neke od epoha razvoja kulta (Dečani, Ravanica) koja je prethodila građenju manastira Manasija. Pored ove mogućnosti nameće se i pretpostavka da je oružje sa fresaka moglo da predstavlja proizvod slobodnog stila umetnika. Iz tog razloga je bilo potrebno izvršiti detaljnu komparaciju oružja sa fresaka sa oružjem iz perioda nastanka manastira Manasija, kako bi se potvrdila pretpostavka da je oružje sa fresaka Manasije u stvari oružje koje se koristilo u srednjovekovnoj Srbiji.

Cilj ovog istraživanja je da upoređivanjem oružja sa predstava Svetih ratnika u manastiru Manasija i artefakata iz perioda nastanka manastira (XV vek), pronađenog na arheološkim lokalitetima Ras, Golubac, Stalać, Užice, Beogradska tvrđava, Smederevska tvrđava, pokušamo da utvrdimo sličnost oružja na freskama sa ondašnjim primercima, kao i da utvrdimo da li je oružje prikazano na freskama slikano po

Dušan Marić (1994), Novi Sad, Bukovački put 49, učenik 3. razreda gimnazije „Svetozar Marković“ u Novom Sadu

Andrija Savić (1995), Kragujevac, dr Ilije Kolovića 12, učenik 2. razreda Druge kragujevačke gimnazije

MENTOR: Tamara Pavlović, student četvrte godine na Odeljenju za arheologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

uzoru na ondašnje primerke koji su korišćeni u srednjovekovnoj Srbiji ili je kojim slučajem to oružje bilo poreklom iz neke druge države.

Manastir Manasija i Sveti ratnici

Manastir Manasija (Resava) nalazi se u centralnom delu Srbije, u opštini Despotovac. Jedan je od najbolje očuvanih srpskih srednjovekovnih manastira i pripada moravskoj stilskoj grupi. Manastir je za dužbina despota Stefana Lazarevića i izgrađen je između 1407. i 1418. godine (Živković 1983: 2). Odmah po osnivanju, kompleks Manasije postaje kulturni centar despotovine, a pored ove uloge imao je još i strateško-vojnu funkciju. U manastiru se nalazi 14 fresaka Svetih ratnika i one su locirane u donjim zonama pevnica, kao i na jugozapadnom i severozapadnom stubu (Živković 1983). U donjim zonama pevnica nalazi se 12 fresaka Svetih ratnika. Sveti Areta, Sveti Nestor, Sveti Nikita, Sveti Merkurije, Sveti Teodor Tiron i Sveti Teodor Stratilat nalaze se u južnoj pevnici, dok se Sveti Đorđe, Sveti Dimitrije, Sveti Prokopije, Sveti Artemije, Sveti Jakov Persijanac i Sveti Eustatije Plakida nalaze u severnoj pevnici. Preostala dva Sveta ratnika nalaze se na stubovima: Sveti Andrija Stratilat – jugozapadni stub, i Sveti Sava Stratilat – severozapadni stub (Živković 1983). Ovolika brojnost fresaka Svetih ratnika u Manasiji tumači se time što se veliki broj fresaka ovih Svetaca uočava u onim manastirima nastalim u vremenima kada im pretila spoljna opasnost. To je verovatno bio razlog zbog kog su u vremenima najezde Turaka Osmanlija manastiri ukrašavani sa sve većim brojem ovih svetaca (Aleksić 1995). Upravo zbog broja fresaka Svetih ratnika, a samim tim i predstava oružja, za analizu je uzet ovaj manastir.

Komparativna analiza

Na zidovima manastira Manasija od ukupno 50 fresaka 14 fresaka su predstave Svetih ratnika. Kod svakog predstavljenog Svetog ratnika nalazi se kompletna ratna oprema, tačnije oružje za napad i oružje za odbranu (Živković 1983).

Mačeve poseduju skoro svi Sveti ratnici, sem Svetog Jakova Persijanca i Svetog Nikite. Na freskama manastira Manasija uočavamo pet različitih vrsta mačeva.

Prva vrsta mača ima krsnicu u obliku luka, kružnu jabuku i dvoseklo sečivo i njen prikaz se uočava

samo na fresci Svetog Đorđa (TI/1) (Živković 1983). Ovaj tip mača se datuje u period XV veka i prilikom istraživanja konstatovana su dva ovakva primerka. Jedan se čuva u Etnografskom muzeju u Beogradu (TI/2) i nepoznatog je mesta nalaza, dok je drugi pronađen na obali Save kod Obrenovca (Škrivanić 1957: 57). Sličnost mača sa freske i mačeva iz arheoloških zbirki ogleda se u lučnoj krsnici, kružnoj jabuci i dvoseklo sečivu.

Druga vrsta mača ima dvoseklo sečivo, okruglu jabuku sa malim dodatkom na vrhu i pravu krsnicu koja se lagano spaja sa dvoseklim sečivom preko jednog kratkog nastavka. Takva vrsta mača konstatovana je na freskama Svetog Prokopija (TI/3) i Svetog Save Stratilata (Živković 1983). Za mačeve ovih svetitelja evidentiran je jedan analogni primerak koji je datovan u XV vek i potiče iz Slovačke (TI/4) (Aleksić 2007). Ovaj primerak ekvivalentan je mačevima Svetog Prokopija i Svetog Save. Naime, mač ima okruglu jabuku sa malim dodatkom na njenom vrhu i pravu krsnicu koja se lagano spaja sa sečivom preko jednog kratkog nastavka.

Treća vrsta je mač sa dvoseklim sečivom, okruglom jabukom i pravom krsnicom koja direktno prelazi u sečivo. Ova vrsta mača je malo kraća od prve dve vrste, a na freskama manastira Manasija drže je Sveti Dimitrije (TI/5) i Sveti Eustatije Plakida (Živković 1983). Analogija za mač Svetog Dimitrija i Svetog Eustatija Plakide konstatovana je u Vojnom muzeju u Beogradu (TI/6) i datovana je u XV vek (Škrivanić 1957: 53). Ovaj mač, kao i oni sa fresaka, ima dvoseklo sečivo, okruglu jabuku i pravu krsnicu koja direktno prelazi u sečivo. Primerak je datovan u XV vek, tako da sa sigurnošću možemo reći da je u pitanju ista vrsta mača kao i ona koja se pojavljuje na freskama.

Četvrta vrsta mača ima dugu blago povijenu krsnicu koja se spaja sa sečivom preko jednog malog produžetka. Sečivo ove vrste je dvoseklo i malo je tanje u odnosu na sečiva ostalih mačeva. Ovu vrstu mača drže Sveti Nestor (TI/7), Sveti Artemije i Sveti Areta (Živković 1983). Mač Svetog Nestora, Areta i Artemija identifikovan je sa dva primerka koja su datovana u drugu polovinu XIV i prvu polovinu XV veka. Prvi se nalazi u Vojnom muzeju u Beogradu i nepoznat mu je kontekst nalaza, dok je drugi (TI/8) pronađen u selu Bariču na obali Save (Petrović 1976: 210). Ovi nalazi mača imaju kružnu jabuku, dugu blago povijenu krsnicu, a sečivo je dvoseklo i malo je tanje u odnosu na sečiva prva tri tipa.

Peta vrsta mača ima dvoseklo sečivo koje je tanje i duže u odnosu na prethodne. Krsnica ovog mača je kratka i prava, a jabuka je oblika kruga i dosta je masivna. Ovaj mač se uočava na fresci Svetog Andrije Stratilata (Živković 1983). Za mač Svetog Andrije Stratilata nije pronađen nijedan analogan primerak. Ovaj tip mača predstavlja jedini tip za koji nije evidentirana analogija, izuzimajući mačeve Svetog Merkurija i Svetog Teodora Tirona koji se zbog loše očuvanosti fresaka ne mogu analizirati.

Koplje je takođe često prikazivano oružje na freskama Svetih ratnika Manasije (TII/1) koje poseduju svi Sveti ratnici izuzev Svetog Merkurija i Svetog Save Stratilata. Ono što je specifično za koplja na ovim freskama u odnosu na drugo oružje je to što su sva koplja identična i po obliku i po veličini. Drška im je dugačka i napravljena je od drveta dok su vrhovi koplja u obliku romba, s tim što ispod romboidnog dela imaju kružni nastavak (Živković 1983). Nalazi koplja uglavnom su nalaženi unutar srednjovekovnih utvrđenja, ali ta koplja nisu analogni sa kopljima na freskama. Uporedo sa kopljima sa ovih lokaliteta korišćena su i koplja koja se kao delovi muzejskih zbirki nalaze u raznim muzejima: Etnografskom muzeju u Beogradu, Sarajevskom muzeju, Vojnom muzeju u Beogradu, Kragujevačkom muzeju i dr. Istovetan primerak kopljima sa fresaka pronađen je u zbirci Kragujevačkog muzeja koja poseduje nekoliko kopalja (11), od kojih je jedan tip isti kao koplja sa fresaka manastira Manasija. Ovaj primerak pronađen je u selu Kijevu (TII/2) i datiran je u period od XIV do XVI veka i, kao i koplja sa fresaka, poseduje romboidno bodilo sa kružnim proširenjem na prelazu u dršku, s tim što mu fali deo bodila pri vrhu (Prokić 2004). Koplja iz ostalih muzeja nisu istog tipa kao ona koja su slikana na freskama Manasije.

Na freskama manastira Manasija strele se nalaze kod Svetog Đorđa, Svetog Prokopija, Svetog Nestora i Svetog Merkurija. Jedine strele koje se u potpunosti mogu posmatrati jesu one koje drže Sveti Merkurije (TII/3) i Sveti Prokopije, jer se jedino kod njih vide vrhovi (Živković 1983). Na freskama je prikazan samo jedan tip strele romboidnog (listolikog) oblika (Obradović 1989). Primerci za koje se može reći da pripadaju istom tipu strela kao i strele sa fresaka Manasije pronađeni su u srednjovekovnom utvrđenju Stalać, gde su nađena tri primerka (TII/4) istovetna strelama koje se nalaze na freskama Manasije i koja potiču iz XIV-XV veka (Minić i Vukadin 2007). Ekvivalentni tipovi strelica, pronađeni su i u nekoliko

zbirki muzeja: požarevačkog, smederevskog i beogradskog muzeja grada. U Požarevačkom muzeju konstatovana je jedna analogna strela sa strelama fresaka Manasije. Istog je tipa kao i strele iz prethodnih utvrđenja i datovana je u vreme od XII do XIV veka. U Smederevskoj tvrđavi pronađene su mnogobrojne strele od kojih je jedna identična strelama sa fresaka Manasije, datovana je u XV vek (Cunjak 2005).

Na freskama Manasije uočavamo samo jedan primerak sablje i nju drži Sveti Nikita Gotski (TII/5). Sablja iz Manasije je jednosekla, sa proširenim vrhom i ravnom krsnicom koja preko kratkog nastavka prelazi u sečivo (Živković 1983). Ovaj tip sablje evidentiran je u Povijesnom muzeju Hrvatske (Zagreb) gde su konstatovane 22 sablje, istog tipa kao i sablja Svetog Nikite. Datovane su u XVI vek i vezuju se za Sisačku bitku 1593. godine (Šercer 1979). Isto kao i sablja Manasije, sisačke sablje su sa delimično iskrivljenim sečivom, proširenjem na njegovom vrhu i krsnicom sa delimično izbačenim delovima ka dršci i sečivu (TII/6). Ipak, ne može se sigurnošću da se utvrdi da li su jabuka i krajevi krsnice potpuno isti kod sablje iz Manasije i sablji koje se čuvaju u Povijesnom muzeju Hrvatske. Međutim, čak i da postoji ova razlika među tim sabljama, ona ne utiče na tipologiju jer je samo dekorativnog karaktera.

Poslednja vrsta oružja koju smo istraživali predstavlja buzdovan. Na freskama manastira Manasije razlikujemo dve vrste buzdovana. Prva vrsta buzdovana se sastoji od drvene drške, glave valjkastog oblika sa pravouglim nastavcima na sebi i malim dodatkom na vrhu glave koji je u obliku pravougaonika. Ova vrsta buzdovana se uočava na fresci Svetog Đorđa. Druga vrsta buzdovana jako je slična prvoj vrsti, s tim što se od nje razlikuje po loptastim nastavcima na glavi. Druga vrsta je kraća i uža u predelu glave u odnosu na prvu vrstu i nju poseduje samo Sveti Dimitrije.

Buzdovan je jedino oružje za koje nije pronađena analogija. Svi primerci koji su analizirani se razlikuju od buzdovana na freskama po svojim nastavcima na glavi.

Diskusija

Glavna karakteristika fresaka Manasije i ono po čemu se one razlikuju od fresaka drugih pravoslavnih manastira (Dečani, Ravanica) je pojava da prikazi određenih predmeta za svakodnevni život izlaze iz

tradicionalnih okvira vizantijske umetnosti (Todić 1995). Dakle u jednom segmentu fresaka nisu predstavljeni antički predmeti, već je taj segment prikazivao ondašnje primerke tih predmeta. Naime, tu se uočava sličnost sa zapadnim slikarstvom toga doba, koje simboliše realistično prikazivanje predstava iz tadašnjeg života. Mada je od svih pravoslavnih manastira Resava najviše odstupila od vizantijske umetnosti u prikazu fresaka, ipak se zadržao najveći deo vizantijskih motiva. Ovo se tumači time što su predstave u kojima se uočavaju odstupanja od vizantijske tradicije, uglavnom prikazivane u malim detaljima, kao što su predmeti za svakodnevni život (Todić 1995). Ova praksa mogla se primenjivati i na oružje.

Na freskama Manasije, javlja se nekoliko različitih tipova mačeva. Sumiranjem celokupne analize mačeva uviđamo da većina primeraka, za koje je konstatovano da predstavljaju tipove mačeva koji se pojavljuju na freskama, potiče sa teritorije ondašnje Srbije, izuzev drugog tipa čija analogija potiče iz Slovačke. Takođe, svi ti primerci potiču iz perioda od kraja XIV do XV veka, čime se uviđa da su korišćeni u Srbiji u vreme nastanka manastira, kao i da je dolazilo do trgovine oružjem između Srbije i evropskih zemalja.

Slično mačevima, koplje je takođe vrlo zastupljeno na freskama Svetih ratnika Manasije. Na svim freskama je isti tip koplja, koje je listoliko i sa kružnim proširenjem na prelazu u dršku. Primerak istovetan kopljima sa fresaka pronađen je u zbirci Kragujevačkog muzeja koja poseduje nekolicinu kopalja (11). Analizom je utvrđeno da to koplje potiče sa teritorije Srbije i da je datovano u period od kraja XIV do XVI veka. Ako uzmemo u obzir primerak koji se čuva u Kragujevačkom muzeju, možemo zaključiti da je predstava ovog tipa koplja verni prikaz oružja koje je korišćeno u to vreme i da je freskopisac realistično slikao to oružje. Time se opet potvrđuje pretpostavka da je oružje sa fresaka korišćeno u Srbiji u periodu nastanka manastira.

Slično mačevima i kopljima, strele su bile vrlo zastupljeno oružje u srednjem veku. Od strela su do danas sačuvani samo metalni vrhovi i upravo na osnovu tih metalnih vrhova vršena je i analiza (Obradović 1989). Na freskama Manasije uočava se samo jedan tip strele sa romboidnim vrhom. Na osnovu prethodnih rezultata zaključuje se da su analogne strele onima sa fresaka uglavnom datovane u period od XIV do XV veka i da potiču sa teritorije Srbije,

sem primerka iz Požarevca koji se datuje u period od XII do XIV veka i takođe potiče sa teritorije Srbije.

Za razliku od mačeva, kopalja i strela koji su brojni na freskama Svetih ratnika Manasije, prikaz sablje se uočava samo na jednoj fresci. Sablje su orijentalnog porekla i u Evropu su je donosili razni narodi: Huni, Avari, Mađari, Turci. Na našim freskama naslikane su one sablje koje su nastale po turskom modelu (Cunjak 2005). Krajem XIV veka Srbi su pod uticajem Osmanlija počeli da koriste pojedine tipove ovih sablji u svom naoružanju (Škrivanić 1957). Kod nas se sablja prvi put pominje u XV veku, kad su datovani i prvi artefakti, dok se na freskama pojavljuje još od XIV veka (Cunjak 2005). Pri proučavanju sablje korišćeni su uzorci iz Vojnog muzeja u Beogradu (XV vek), Povijesnog muzeja Hrvatske u Zagrebu (XVI vek), kao i jedne sablje sa teritorije Srbije kojoj nije poznato mesto nalaza (XV vek). Sablji iz Manasije nismo uspjeli da nađemo analogiju sa sabljom iz Srbije. Međutim u Povijesnom muzeju Hrvatske evidentirane su 22 sablje, istog tipa kao i sablja Svetog Nikite. Datovane su u XVI vek i vezuju se za Sisačku bitku 1593. godine (Šercer 1979). Kako ni ta sablja ne potiče iz perioda gradnje manastira, može se pretpostaviti da su takav tip sablje Turci koristili i pre XVI veka i da je posredstvom njih dospela i u Srbiju. Taj tip sablje je mogao da dospe u XV veku, ali do sada nije pronađen verodostojan primerak.

Ostaje nejasno zašto su freskopisci slikali samo određene tipove mačeva, kopalja, strela i sablji kada se u arheološkim zbirkama pored oružja sa fresaka uočavaju mnogobrojni tipovi ovih vrsta oružja.

Zaključak

Analiza oružja sa fresaka Svetih ratnika iz manastira Manasija pokazala je da su mačevi, koplja i strele predstavljeni na ovim freskama identični sa oružjem koje se tada koristilo u Srbiji. Tipovi ove tri vrste oružja koji su predstavljeni na freskama kovali su se u Moravskoj Srbiji u XV veku ili su tu dospeli trgovinom između Srbije i evropskih zemalja. Manje je jasna situacija sa predstavom sablje. Analogije koje smo evidentirali potiču iz XVI veka i pronađene su u delu Hrvatske koji se tada nalazio na granici Osmanskog carstva. S obzirom da nije pronađena analogija iz XV veka, pitanje o njenoj upotrebi u vreme nastanka manastira ostaje otvoreno. Analogije sa predstavama buzdovana nisu nađene.

Činjenica da se oružje sa fresaka manastira Manasija uglavnom koristilo u tadašnjoj Srbiji otvara mogućnost za interpretaciju oružja XV veka na osnovu predstava u ovom manastiru.

Zahvalnost. Ovom prilikom se zahvaljujemo Jeleni Matić, diplomiranom istoričaru umetnosti, koja nam je pružila pomoć u vidu stručnih saveta i dostavljanja neophodne literature i time pomogla u realizaciji našeg istraživanja. Takođe se zahvaljujemo i Milanu Markoviću, studentu arheologije, koji nam je pomogao u pronalaženju potrebne literature.

Literatura

Aleksić B. 1995. *Pravoslavni podsetnik*. Beograd: Srpska pravoslavna crkva

Aleksić M. 2007. *Mediaeval swords from Southeastern Europe. Material from 12th to 15th century*. Beograd: Dedra

Cunjak M. 2005. *Srednjovekovno oružje i oprema sa teritorije Podunavskog i Braničevskog okruga*. Smederevo: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Smederevo; Muzej Smedereva; Istorijski arhiv; Narodna biblioteka

Marković M. 1995. Sveti ratnici iz Resave – ikonografska analiza. U *Manastir Resava: istorija i umetnost* (ur. V. J. Đurić). Despotovac: Narodna biblioteka „Resavska škola”, str. 191-217.

Minić D., Vukadin O. 2007. *Srednjovekovni grad Stalac*. Beograd: Arheološki institut

Obradović D. 1989. *Likovi svetih ratnika na srednjovekovnim freskama: Zamak kulture, katalog izložbe*. Vrnjačka Banja: Kulturni centar

Petrović Đ. 1976. *Dubrovačko oružje u XIV veku*. Beograd: Vojni muzej

Prokić R. 2004. Srednjovekovno oružje iz arheološke zbirke Narodnog muzeja u Kragujevcu. *Šumadijski anali*, 1: 10-44.

Škrivanić G. A. 1957. *Oružje u srednjovekovnoj Srbiji, Bosni i Dubrovniku*. Beograd: Akademija

Šercer M. 1979. *Sablje – Povijesni muzej Hrvatske*. Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske

Todić B. 1995. *Manastir Resava*. Beograd: Draganić

Živković B. 1983. *Manasija – crteži fresaka*. Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture

Dušan Marić and Andrija Savić

Analysis of Weapons of Holy Warriors on Frescoes in the Manasija Monastery

The Monastery Manasija (Resava) is situated in the central part of Serbia, in the municipality of Despotovac. It is one of the best preserved medieval Serbian monasteries and it belongs to the Moravian group of stylistic construction. The monastery was founded by Despot Stefan Lazarevic and it was built between 1407 and 1418. In the Monastery there are 14 frescoes of holy warriors, and they are located in the lower reaches of the choir and on the columns. Saints that are presented in the frescoes are: St. George, St. Demetrius, St. Procopius, St. Artemije, St. James the Persian, St. Eustatije St. Placide, St. Areta, St. Nestor, St. Nikita, St. Mercurius, St. Theodore Tiron, Stratilat, St. Andrew Stratilat and St. Sava Stratilat. The aim of our research is to determine whether the weapons shown are credible or not, by comparing the weapons on the frescoes of the Holy warriors in the Manasija Monastery and weapons from the period when the monastery was created (XV century). Each represented Holy warrior has complete war equipment, that is weapons for attack and weapons for defense. Almost all Saints have Swords, except the Holy Warriors Saint James the Persian and Saint Nikita. On the frescoes of Manasija Monastery we can see five different types of swords:

- The first type has a guard in the form of an arc, circular pommel and two-edged blade.
- The second type has a round pommel with a little addition on the top and a right guard which connects with the blade lightly over a short extension.
- The third type has a double-edged blade, circular pommel and right guard that goes directly into the blade.
- The fourth type has a circular pommel, long right guard, and the blade of this type is two-edged and a little thinner than the first three blade types.
- For the sword of Saint Andrew Stratilates, we have not found an identical copy. This type of sword is the only type for which we were unable to record an analogy.

We could not study the swords of the Holy warrior Mercurius and Holy Theodore Tyron because the images are too vague due to bad preservation.

The spear is most frequently depicted on the frescoes of Manasija Monastery, possessed by all Holy warriors except the Holy Warriors Mercurius and Sava Stratilates. A copy of the spear, which was found in the village of Kiev near the town of Krajujevac, was dated to the period from the fourteenth to the sixteenth century, and it consists of a rhomboid tip with a circular diamond-tip expansion at the turn of the handle.

The saber from Manasija is one-edged with an extended tip and flat guard. Saint Nestor is the one holding it, and we found an analogy for it in the His-

tory Museum of Croatia in Zagreb, dating back to the sixteenth century.

On the frescoes of Manasija Monastery arrows in rhomboid forms are shown, and their analogies were found in the Museum of Požarevac, Museum of Smederevo, and the Museum of the City of Belgrade. They are dated to the time of the twelfth to the sixteenth century.

The last type of weapon that we explored was a mace. On the frescoes of Manasija Monastery we can distinguish two types of mace, but for none of them we have not found an analogy.

Based on the stated results, we can conclude that the sword, saber, spear and arrow painted on the frescoes were quite accurate in terms of the weapons used at the time when they were painted.

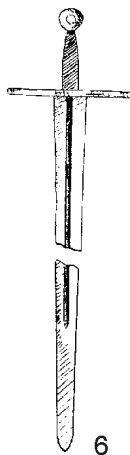
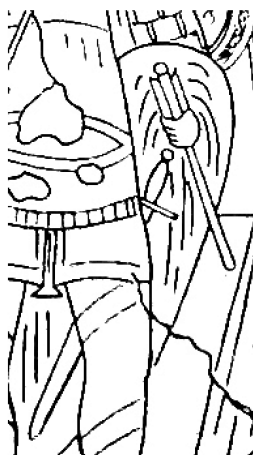
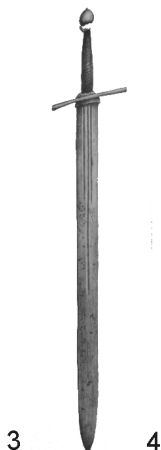
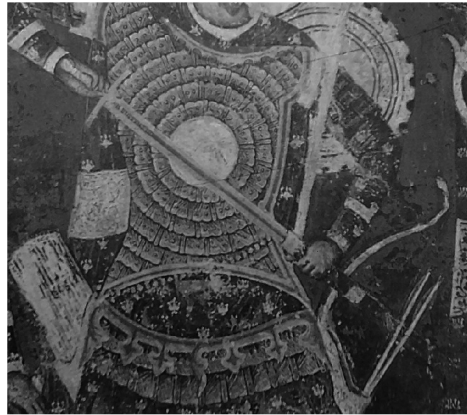
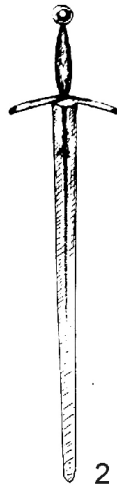

Tabla T I.

T I/1 – Prva vrsta mača koju nosi Sveti Đorđe (crtao: B. Živković)

T I/2 – Analogija za prvu vrstu mača iz Etnografskog muzeja u Beogradu (Škrivanić 1957: 57)

T I/3 – Druga vrsta mača koju nosi Sveti Prokopije (Todić 1995: 97)

T I/4 – Analogija za drugu vrstu mača poreklom iz Slovačke (Aleksić 2007: 66)

T I/5 – Treća vrsta mača koju poseduje Sveti Dimitrije (crtao: B. Živković)

T I/6 – Analogija za treću vrstu mača koji se čuva u Vojnom muzeju u Beogradu (Škrivanić 1957: 53)

TI/7 – Četvrta vrsta mača koju poseduje Sveti Nestor (Todić 1995: 96)

T I/8 – Analogija za četvrtu vrstu mača pronađena u selu Bariču na obali Save (Aleksić 2007)

Panel T I.

T I/1 – First type of sword carried by St. George (drawing: B. Živković)

T I/2 – The analogy to the first type of sword from the Ethnographic Museum in Belgrade (Škrivanić 1957: 57)

T I/3 – The second type of sword, carried by St. Procopius (Todić 1995: 97)

T I/4 – The analogy to the second type originating from Slovakia (Aleksić 2007:66)

T I/5 – The third type of sword carried by St. Demetrius (drawing: B. Živković)

TI/6 – The analogy for the third type of sword, kept at the Military Museum in Belgrade (Šcravenć 1957: 53)

T I/7 – The fourth kind of sword carried by St. Nestor (Todić 1995: 96)

T I/8 – The analogy for the fourth type of sword found in the village on the banks of the Sava (Barič) (Aleksić 2007)

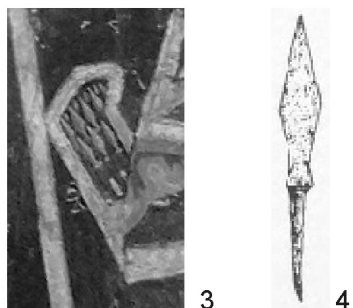
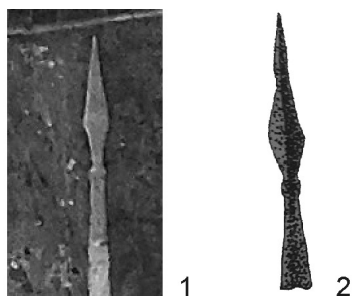

Tabla T II.

T II/1 – Koplje na freskama manastira Manasije (Todić 1995: 95)

T II/2 – Analogija sa kopljima fresaka Resave, pronađena u selu Kijevu iz zbirke Narodnog muzeju u Kragujevcu (Prokić 2004: 35)

T II/3 – Strela sa freske Svetog Merkurija (Todić 1995: 96)

T II/4 – Analogija sa strelama fresaka Manasije iz srednjovekovnog Stalaća (Minić 2007: 114)

T II/5 – Sablja Svetog Nestora (Todić 1995: 97)

T II/6 – Analogija sa sabljom freske Svetog Nestora manastira Resave koja potiče iz Sisačke bune, koja se čuva u Povijesnom muzeju Hrvatske (Šercer 1979: 31)

Panel T II.

T II/1 – Spear on Manasija frescoes (Todić 1995: 95)

T II/2 – The analogy with spears on Resava frescoes found in the village of Kiev, kept in the collection of the National Museum in Belgrade (Prokić 2004:35)

T II/3 – Arrow on the fresco of St. Mercurius (Todić 1995: 96)

T II/4 – Analogy with arrows from Manasija frescoes found in medieval Stalać (Minić 2007: 114)

T II/5 – Sabre of St. Nestor (Todić 1995: 97)

T II/6 – Analogy with sword on the fresco of St. Nestor in Resava, originating from the Sisak rebellion, kept at the Historical Museum of Croatia (Šercer 1979: 31)